

การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*
THE MANAGEMENT OF COMMUNITY CAPITAL TO UPGRADE AREA BASED
DEVELOPMENT IN KOSUMPISAI DISTRICT, MAHASARAKHAM PROVINCE

ศิลป์ ชื่นนิรันดร์¹, พัชรีย์ ศิลารัตน์², พิพัฒน์ คันทา³, พระครูอนุกุลปริยัติการ⁴
Silpa Chuennirun, Patcharee Silarat², Pipat Kantha³, Prakruanukulpariyatikar⁴

วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3,4}
Mahasarakarm Buddhist college
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.^{1,2,3,4}
Email : chusilp6@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 2) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ สมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชน จำนวน 230 คน ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นผู้นำชุมชนและสมาชิกกองทุนชุมชนที่มีประสบการณ์ทำกิจกรรมชุมชน จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง-สถิติการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณประกอบด้วยเทคนิคสถิติเชิงพรรณนา ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบอุปนัยแล้วจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกองทุนวิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน มีลักษณะที่ทุกกองทุนต่างมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพชุมชน ภาระกิจที่สำคัญ คือ ให้สมาชิกออมเงิน กู้ยืมเงินและถือหุ้น มีการรวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ มีผลิตผล มีผลิตภัณฑ์ มีการจัดการด้านการตลาด ในแต่ละชุมชนจะมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มที่นอกเหนือจากกลุ่มทางการเงิน กองทุนเกิดจากชาวบ้านคิดกันเองและหน่วยราชการให้การสนับสนุนจัดตั้งขึ้น ลักษณะที่เป็นจุดเด่นของกองทุน คือ มีการจัดตั้งศูนย์จัดการทุนชุมชนประจำแต่ละชุมชน ทำให้สมาชิกร่วมมือกันทำงานอย่างต่อเนื่อง และมีเครือข่าย ส่วนลักษณะด้อย ได้แก่ ขาดการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนและแผนชุมชนที่เข้มแข็ง 2. รูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วย 1.การจัดการกองทุนโดยคณะกรรมการบริหารกองทุน 2) มีการประเมินผลศักยภาพการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง 3) มีหลักเกณฑ์กำกับความสัมพันธ์ของคนกับคนและคนกับงานภายในกองทุน 4) เชื่อมโยงกองทุนชุมชนเป็น

เครือข่ายระดับตำบล 3. รูปแบบการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาบนฐานความรู้ 2) การจัดการทุนชุมชนอย่างเป็นระบบ และ 3) การพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบองค์รวม

คำสำคัญ : 1. การจัดการทุนชุมชน 2. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 3. การพัฒนาเชิงพื้นที่

ABSTRACT

The objectives of this research 1) to analyze the characteristics of community capital in terms of economy and community economic development 2) To study the community capital management model and community economic development 3) To present the model of community capital management and community economic development in Kosum Phisai, District Maha Sarakarm Province. The research method was integrated research. The sample size of quantitative research consisted of 236 people from member of the community fund groups and the key informants for qualitative research were community leaders and community fund members who have experience in community activities or those working on the project activities to promote community economic development consisted of 18 persons. The research instruments were questionnaire and semi-structured interview. The quantitative research data analysis used descriptive analysis and qualitative research data analysis used inductive method and classified and grouped the data according to the research objectives, presenting the results of descriptive data analysis to find the findings

The results showed that 1. Economic community funds consist of Village funds, Production Saving Funds, and the Integrated Agricultural Community Enterprise Funds. The characteristic of the funds has many objectives for the community development which aim to have a stable income, have a supplementary occupation, have funds to lend in the community, and have a self-sufficient livelihood. Each fund has an important activity that is for members to save money. borrowing money and holding shares. There is a gathering to form professional groups, produce the productivity, marketing management. In each community a member can participate in various groups other than financial groups. The origin of the funds was both form the villagers think about themselves and those that were established by government agencies. The distinctive feature of the fund is the establishment of Community Fund Management Centers for each community to make members unity, working together continuously, and have a network. The inferior characteristics include the lack of a community database and the lack of a strong community plan. 2. Models of community fund management and community economic development, consisting of: 1. economic fund group management by the fund management committee 2) continuous

assessment of management potential 3) there are rules governing the relationship of people with people and people with work within the fund group 3. A new model of community capital management, consisting of 1) knowledge-based development, 2) systematic community capital management, and 3) holistic community economic system development.

Keywords : 1. Community capital management 2. Community economic development 3. Area Base development

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

การฝึกพลังของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากแนวคิดและความตั้งใจที่จะทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากเศรษฐกิจกระแสหลักหรือเศรษฐกิจแบบทุนเสรีนิยม กล่าวคือ เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนที่มีลักษณะหรือกรอบแนวคิดเฉพาะของตนเองบนกระบวนการเรียนรู้และมีวิธีการจัดการแบบสหกรณ์โดยใช้เครื่องมือขับเคลื่อนด้วยองค์กรและเครือข่ายองค์กรชุมชนโดยการฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ เพราะสังคมไทยมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนอยู่แล้ว คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ เกษตรทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียง และวิสาหกิจชุมชน จึงต้องพัฒนาแบบองค์รวมไม่แยกส่วนออกจากกันและต้องพัฒนาบนพื้นฐานของชุมชน 4 ด้าน คือ 1) ด้านฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ 2) ด้านฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และวิถีชีวิต 3) ด้านความเป็นผู้นำชุมชนและการจัดการ และ 4) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (วิจิต นันทสุวรรณ, 2547)

ในการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัย จากเหตุผลที่ว่า จังหวัดมหาสารคาม เป็นจังหวัดที่มีการดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วยการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและการตลาดมาเป็นระยะเวลานานแต่พบว่า รายได้บุคคล คริวเรือน และชุมชนยังอยู่ในระดับต่ำ จากสถิติสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจัดทำข้อมูลตัวชี้วัดและลำดับที่ของตัวชี้วัดจากลำดับทั้งหมด 77 จังหวัด (สถิติ 2560) พบว่า จังหวัดมหาสารคาม มีอันดับนี้ครัวเรือนอยู่อันดับที่ 66 (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2561) และอำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในเขตบริการของวิทยาลัยสงฆ์มหาสารคามและตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำชี ประสบกับภาวะน้ำท่วมและแห้งแล้งทุกปี ประชากรมีปัญหาหนี้สินเช่นเดียวกับอำเภออื่น ๆ จากสภาพความเป็นจริงที่ผู้วิจัยได้ออกไปสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่ทำการวิจัย 3 ชุมชน พบว่าราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้าน คือ เกษตรกร เช่น ทำนา ทำไร่ อ้อย ทำธุรกิจค้าขาย ใช้แรงงาน ประชากรส่วนใหญ่ประสบภาวะหนี้สิน ที่ทำกินไม่เพียงพอ รายได้ต่ำ นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม องค์กรชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ปัจจุบันยังไม่มีมีการระดมทุนชุมชนที่มีอยู่มาแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนเท่าที่ควรยังเป็นการแก้ปัญหาแบบต่างคนต่างทำและต่างคิด เช่น มีกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาให้ชาวบ้านด้วยการส่งเสริมของ

หน่วยงานภาค รัฐ ภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มของชาวบ้านเอง แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทอยู่จริงไม่มากนัก เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้สัมพันธ์กับกลุ่มที่ตั้งมานั้นเพียงอย่างเดียวแต่ต้องสัมพันธ์กับกลุ่มภายนอกด้วยทั้งบุคคล กลุ่มบุคคลและสถาบันต่าง ๆ เช่น เป็นลูกค้าธนาคาร ลูกค้าสหกรณ์เพื่อกู้เงินในระบบนอกหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มที่ตั้งขึ้นมาไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาของชุมชนได้ เพราะสมาชิกที่เข้าร่วมไม่ได้มีการระดมความคิด การแบ่งปันประสบการณ์ รวมถึงขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม ได้ปรึกษาหารือถึงแนวทางการแก้ปัญหาชุมชนบ้านแพง ชุมชนแท่นเหนือ และชุมชนท่าเตื่อเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางชุมชนเข้มแข็งที่มีระบบและรูปแบบการจัดการในระดับชุมชนของตนเองที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายที่การจัดการกลุ่มกองทุนให้เป็นระบบการพึ่งตนเองด้านทุน ให้เกิดขึ้นใน 3 ชุมชนดังกล่าว หากประสบความสำเร็จ จะได้นำรูปแบบวิธีการไปขยายต่อเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่น ๆ มาศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเน้นไปที่ระบบและกระบวนการจัดการกองทุนชุมชน ซึ่งเป็นกองทุนในรูปของเงินตราหรือทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ด้วยเหตุผลที่ว่า กองทุนชุมชนเป็นรูปแบบการจัดการที่นำเอาวิธีการหมุนเวียนทุนในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่มาพัฒนาระบบทุนของชุมชน หากมีระบบและกระบวนการจัดการที่ดีแล้วจะช่วยให้ชุมชนลดการพึ่งพาอาศัยทุนจากภายนอก ลดการสูญเสียทรัพยากรภายในชุมชน อันจะนำความมั่งคั่งให้กับชุมชนโดยภาพรวม ซึ่งจะ เป็นรูปแบบการจัดการที่คณะผู้วิจัยร่วมกับผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ สมาชิกกลุ่มกองทุนชุมชนและสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม ร่วมกันพัฒนาและสร้างขึ้น เพื่อให้เป็นรูปแบบการจัดการกองทุนด้านเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพและส่งผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างแท้จริง โดยในระยะแรกจะเป็นการสรุปบทเรียนและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเองจากการรวมกลุ่มอาชีพ มีผลผลิต และการขายผลผลิตร่วมกัน โดยพื้นฐานเดิมชุมชนถูกกดขี่ทรัพยากรจนเหลือน้อยจะพบปัญหาความขาดแคลนและความยากจนมีอยู่ทั่วไป ต่อมาชุมชนค่อย ๆ สะสมทุนของตนเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ระยะที่สอง ชุมชนพัฒนาสถาบันทางการเงินของชุมชนขึ้นมาเป็นสถาบันที่ยึดมั่นในแนวทางการออมเพื่อการพึ่งตนเองด้านทุนของชุมชนและผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และระยะที่สาม สถาบันการเงินของชุมชนเป็นสถาบันที่เน้นการบริหารจัดการ การหมุนเวียน ทุน ผ่านกระบวนการตัดสินใจโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชนอย่างเป็นอิสระ โดยกองทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน มีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารหมู่บ้าน และวิสาหกิจชุมชน ซึ่งรูปแบบการจัดการทุนชุมชนจะเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวคนต่างคิดและต่างคนต่างทำ ขาดพลังการรวมกลุ่มซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญของทั้ง 3 ชุมชนนี้ มีการติดตามประเมินผลการพัฒนาร่วมกันของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากฐานรากไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ต่อไป ฉะนั้น การจัดการทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนให้มุ่งไปสู่การพัฒนาที่มีความสมดุล ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของกลุ่มและองค์กรชุมชน ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพทั้งด้านการจัดการและด้านปฏิบัติการ ตลอดจนความเป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่นในการนำแผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง อันจะส่งผลต่อ

การพัฒนาเชิงพื้นที่โดยภาพรวมอันเป็นเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงจากฐานราก คือเปลี่ยนพฤติกรรมของคน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระดับครัวเรือน และชุมชน ก่อนที่จะขยายไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการกับพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3. ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

3.1 ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จากกลไกของสภาผู้นำชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

3.2 ทำให้ได้แนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการทางปัญญาในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3.3 ทำให้ได้รูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่มีระบบและการจัดการเพื่อพัฒนารากฐานใหม่ในระดับชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method) โดยผู้วิจัยได้ออกแบบการวิจัยเป็น 2 รูปแบบ คือ การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 230 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structural Interview) ตามแบบสัมภาษณ์เจาะลึกที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นในบริบทที่ผู้วิจัยทำการศึกษาและตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key Informants) เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลที่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนแล้ว จำนวน 18 คน เก็บรวบรวมข้อมูลเพียงครั้งเดียวแล้วนำไปวิเคราะห์หาข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบและลักษณะองค์กรชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการประชุมกลุ่มย่อย(Focus group) ร่วมกับสมาชิกกลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำท้องถิ่น เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการกลุ่มกองทุนด้านเศรษฐกิจและหาข้อสรุปกระบวนการเรียนรู้ ระบบการจัดการทุนชุมชน กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามกรอบแนวคิดการวิจัย แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทุกข้อ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในรูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยวิเคราะห์

ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการทุนชุมชนในสภาพปัจจุบัน จากข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยลงไปสำรวจ พื้นที่เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ด้วยการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่มกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน และใช้แบบสำรวจชุมชนใช้เป็นคำถามนำในการหาข้อมูลทั่วไปของชุมชนทั้ง 3 ชุมชน ที่เป็นพื้นที่ทำการวิจัย เพื่อนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลหาข้อค้นพบ จุดเด่น -จุดด้อย และจุดที่ควรพัฒนาของกระบวนการจัดการทุนชุมชนในรูปแบบที่เป็นอยู่ขณะทำการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิด 3 แนวคิด คือ 1) แนวคิดเรื่องทุนชุมชน 2) แนวคิดขบวนการชุมชนใหม่ และ 3) แนวคิดเรื่องการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวสร้างเป็นกรอบในการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ได้ผลสรุปสภาพปัญหาและลักษณะทุนชุมชน รูปแบบการจัดการทุนชุมชน และแนวทางพัฒนาที่ชัดเจนมากขึ้นจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการที่เหมาะสม

การวิจัยระยะที่ 2 เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เป็นการวิจัยและค้นหารูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการพัฒนายุคใหม่ด้วยขบวนการชุมชนใหม่ บนฐานข้อมูลและข่าวสารความรู้ เพื่อนำมายกร่างกิจกรรมการเรียนรู้อันเป็นกระบวนการเพื่อสร้างทิศทางการพัฒนาชุมชน (แผนแม่บท) โดยวางแผนกิจกรรมร่วมกับสมาชิกกลุ่ม องค์กรชุมชน 3 ชุมชน ผู้นำชุมชน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคามและคณะผู้วิจัยช่วยกันร่างขึ้น แล้วนำเข้าเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันพิจารณาความเหมาะสมและให้ความเห็นชอบเพื่อนำไปทดลองใช้จริงในขั้นต่อไป

การวิจัยระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลและทดลองรูปแบบที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 เพื่อนำมาปรับปรุงรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ให้มีความเหมาะสมกับระบบชุมชนแนวใหม่ โดยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สอบถามโดยวาจาและแบบสอบถาม ตรวจสอบข้อมูลเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ประชากร ได้แก่ สมาชิกทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และกองทุนวิสาหกิจชุมชนใน 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 9 กลุ่ม รวมทั้งหมด 573 คน (ท้องถิ่นอำเภอโกสุมพิสัย, 2561)

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สมาชิกทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 235.56 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1) การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบแนวคิด มี 5 ตอน ส่วนตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครอบครัว อาชีพ และรายได้ต่อเดือน จำนวน 6 ข้อ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทุนชุมชนและการจัดการ จำนวน 10 ข้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสำรวจชุมชนใช้สอบถามข้อมูลสมาชิกและสัมภาษณ์ข้อมูลทุนชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นสมาชิกกลุ่มกองทุนที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ดังนี้ ระดับ 5 คือ มากที่สุด ระดับ 4 คือ มาก ระดับ 3 คือ ปานกลาง ระดับ 2 คือน้อย และระดับ 1 คือ น้อยที่สุด

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่มีต่อการจัดการทุนชุมชนตามระบบชุมชนแนวใหม่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เหมือนตอนที่ 3

ตอนที่ 5 เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มต่อการจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เหมือนตอนที่ 3,4 และ 2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Dept Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Groups)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ได้นำมาใช้เก็บข้อมูลตามสถานที่ สัมภาษณ์ และบรรยากาศของการสนทนาในแต่ละช่วงเวลาขณะนั้น และก่อนนำมาใช้ ได้นำเครื่องมือทั้งหมดไปตรวจคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ส่วนแบบสอบถามได้นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างอื่น คือชุมชนขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 30 คนที่ไม่ใช่กลุ่มที่จะทำการวิจัย เพื่อให้เครื่องมือมีความตรงตามเนื้อหาในการวิจัยและน่าเชื่อถือ ความตรงเชิงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ภาคสนาม (Field Survey) ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลด้าน เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ศาสนา ระดับการศึกษา การประกอบอาชีพอดีตและปัจจุบัน รายได้ การถือครองที่ดิน แหล่งน้ำ ตลาดรับซื้อพืชผล การว่างงานในครัวเรือน การประกอบอาชีพเกษตร การออกไปทำงานต่างถิ่น การศึกษานอกหมู่บ้าน ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณต้องมีสภาพที่สมบูรณ์และมีเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการยืนยัน และพยากรณ์ผลวิจัยที่ค้นพบ ต้องมีปริมาณตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป ดังนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงปริมาณเพื่อให้ได้ข้อมูลกลับคืนมาในสภาพที่สมบูรณ์ และมีปริมาณเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ผลนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดเก็บด้วยตนเองและมอบหมายผู้ช่วยวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังขั้นตอนต่อไปนี้

(1) จัดเตรียมแบบสอบถามให้ได้ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 236 คน โดยดำเนินการแยกเป็นสองกรณี คือ

ผู้วิจัยได้ว่าจ้างนิสิตจำนวน 3 คน นำแบบสอบถามไปส่งกลุ่มตัวอย่างใน 3 ชุมชน พร้อมทั้งขอความร่วมมือให้ดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถามส่งกลับคืนผู้วิจัยภายในระยะเวลาที่กำหนด

(2) เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแต่ละชุด และคัดเลือกนำแบบสอบถามที่มีข้อความสมบูรณ์มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ส่วนในกรณีที่พบว่าได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์น้อยกว่าร้อยละ 80 ผู้วิจัยดำเนินการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเองจนกว่าจะได้ข้อมูลตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป

ผลจากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสรุปได้ว่า ผู้วิจัยต้องได้รับแบบสอบถามที่ความสมบูรณ์เพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวน 230 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95 เป็นจำนวนข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะผลการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน ที่มีต่อการประเมินผลวิจัย

2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเข้าภาคสนามด้วยวิธีการเปิดเผยบทบาทของผู้วิจัย โดยแจ้งไปยังผู้นำชุมชนให้ทราบวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย เพื่อแสดงความจริงใจในการทำงาน สร้างความเชื่อมั่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความคุ้นเคยกับชุมชน เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นไปตามธรรมชาติและตรงตามสภาพความเป็นจริงมากที่สุด นอกจากนี้เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถอยู่ในชุมชนได้ และได้รับความร่วมมือจากชุมชนโดยผู้วิจัยสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้แบบผสมกลมกลืน หลังจากนั้นจึงเริ่มเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในการเก็บข้อมูลในช่วงแรกจะเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นด้านสภาพแวดล้อมและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมถึงลักษณะทางกายภาพอื่น ๆ ของชุมชน เช่น สภาพบ้านเรือน รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อจะได้เข้าใจในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ศึกษาลักษณะโครงสร้างของประชากร คนในครัวเรือน มีใคร ทำอาชีพอะไร แต่งงานแล้วไปไหน สภาพเศรษฐกิจของชาวบ้าน โดยใช้การสังเกต จดบันทึก และคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ผลิต ผู้จำหน่าย ผู้บริโภค ผู้อาวุโส กลุ่มกิจกรรม เป็นต้น

(2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ จำนวน 18 คน จาก 3 ชุมชน ๆ ละ 6 คน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการควบคู่ไปกับการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลในช่วงที่สองเกี่ยวกับการจัดการทุนชุมชน กระบวนการหรือขั้นตอนในการส่งเสริมผลผลิต กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การถ่ายทอด และสืบทอดกระบวนการจัดการทุนชุมชนในการดำรงชีพทั้งต่อตนเองและชุมชน ศึกษากระบวนการเชื่อเพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรมและการตัดสินใจของคนในชุมชนว่าระบบความเชื่อดังกล่าวมีอิทธิพลหรือส่งผลอย่างไรบ้างต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน ศึกษารายได้ แนวโน้มการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งการปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมที่แพร่กระจายมาตามกระแสทุนนิยม เพื่อทำความเข้าใจชุมชนและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน จากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เครื่องบันทึกเสียง แบบจดบันทึกภาคสนาม ถ่ายภาพ และแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มกิจกรรม และตัวแทนสมาชิกกลุ่มกิจกรรม

(3) การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูลช่วงที่สาม เพื่อตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้รับ แล้วศึกษาและพิจารณาความเข้าใจของชุมชนตามกรอบรูปแบบระบบชุมชนใหม่ที่สร้างขึ้นว่ามีความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด โดยดำเนินการวางแผนการสนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นัดหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่มบันทึกเทป จดบันทึก โดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม กล่าวคือ เป็นบุคคลผู้มีประสบการณ์ตรงในการจัดการทุนชุมชน ประธานและสมาชิกกลุ่มกิจกรรม ผู้ผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์ ผู้นำชุมชน และเป็นผู้เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น รวม 12 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ๆ ละ 4 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบอุปนัย แล้วจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาเพื่อหาข้อค้นพบนำมาพัฒนาเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัยจังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ (Data Analysis) ใช้สถิติในการวัดตามมาตรวัดนามบัญญัติ สถิติพื้นฐาน คือ แจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) การคิดอัตราร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean Score) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วยเทคนิคสถิติเชิงพรรณนา (Description Statistics) ประกอบด้วย สถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: SD) โดยสถิติทั้งสองเทคนิคสามารถอธิบายแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางของข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง และวัดความแปรปรวนของชุดข้อมูลพร้อมไปในขณะเดียวกัน ดังนั้นสถิติเชิงพรรณนาที่ผู้วิจัยเลือกนำมาใช้ตอบคำถาม และวัตถุประสงค์วิจัยเพื่ออธิบายสภาพข้อมูล ประกอบด้วย สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการวิเคราะห์ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจและการจัดการกับพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่เป็นจุดเด่นและจุดด้อย มีดังนี้ คือ 1) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ (1) สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน (2) สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม (3) มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาชุมชน (4) มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล 2) ด้านที่เป็นจุดด้อย ประกอบด้วย (1) กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (2) ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง (3) ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร (4) กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก

5.2 รูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ มีทุนชุมชนทางด้านเศรษฐกิจและการจัดการ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบผสมผสาน ด้านการจัดการทุนชุมชนมีรูปแบบ ดังนี้ คือ (1) การวางฐานการทำงานในรูปแบบ

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัคร จะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น (2) การประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย (3) การพัฒนา เศรษฐกิจชุมชน

5.3 รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามแนวคิดขบวนการชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย 1.การพัฒนาบนฐานความรู้ ประกอบด้วย ฐานข้อมูลชุมชน, การเรียนรู้ชุมชน, ทำแผนแม่บทชุมชน, 2.ระบบการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วย สถาผู้นำชุมชน, กลุ่ม องค์กร กองทุนชุมชน, 3.การพัฒนา เศรษฐกิจแบบองค์รวม ประกอบด้วย ฐานข้อมูลข่าวสาร, ฐานทางวัฒนธรรม, ผู้นำชุมชนและการ จัดการสภาสภาผู้นำชุมชน, ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” พบประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

6.1 ลักษณะทุนชุมชนและการจัดการผลการวิจัย พบว่า ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการผลิต และ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรแบบ ผสมผสาน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ และการจัดการทุนชุมชนได้นำทุนชุมชนที่มีอยู่ นำมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมควบคู่กับการจัดการทุนชุมชนที่ต่ออย่างเป็นระบบและได้รับการ สนับสนุนจากหลายภาคส่วน จนชุมชนได้รับการพัฒนาและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนใน ชุมชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นสามารถพัฒนารูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้ และ พบว่า ชุมชนบ้านแพง ชุมชนแห่เหนือ และชุมชนท่าเตื่อ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีทุน ชุมชนประเภทต่าง ๆ ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทาง เดียวกันระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ ลักษณะทุนชุมชนมีการรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมในชุมชนของตนโดยมีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มและมีการดำเนินกิจกรรม กลุ่มหลายด้าน ทั้งด้านการพัฒนาอาชีพ ด้านการส่งเสริมอาชีพ และด้านการเงินโดยกลุ่มและกองทุน ในชุมชนได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการหรือหน่วยงานภาครัฐ และจากการริเริ่มของคนในชุมชน ก็มีซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพเพิ่มรายได้ในครัวเรือน เช่น กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสี ข้าวชุมชน กลุ่มจักสาน กลุ่มปลาร้าบอง เป็นต้น ส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่มีใน ชุมชน คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมผ้าฝ้าย กองทุนแก้ไขปัญหา ความยากจน กองทุนเงินล้าน กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร กลุ่มอุตสาหกรรมชุมชน ด้วยการส่งเสริม และสนับสนุนอย่างเป็นแบบแผนในการดำเนินงานของกลุ่มภายในชุมชนด้วยการต่อยอดและยกระดับ คุณภาพผลิตภัณฑ์ ในชุมชน โดยใช้ศักยภาพทุนชุมชนที่มีอยู่เพื่อกระตุ้นส่งเสริมให้ผู้นำและสมาชิก กลุ่มมีความรับผิดชอบ ร่วมมือกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย มีการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยสมาชิกภายในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มหลายกลุ่มและสามารถดำเนินกิจกรรมกลุ่มหลาย ด้าน ทั้งด้านการพัฒนาอาชีพ ด้านการส่งเสริมอาชีพ การรวมกลุ่มอาชีพ และการวางแผนด้าน

การตลาดด้วยซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่กรมการพัฒนาชุมชน ได้ส่งเสริม/สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของสหกรณ์การเกษตรเครดิตยูเนียนและสินเชื่อเพื่อการเกษตรโดยใช้ “เงินเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน” เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมสอนให้คนรู้จักช่วยเหลือตนเองและผู้อื่น ด้วยการประหยัดและเก็บออมแล้วนำเงินมาสะสมรวมกันเป็นประจำสม่ำเสมอเพื่อเป็นทุนสำหรับสมาชิกที่มีความจำเป็นเดือดร้อนกู้ยืมไปใช้ในการลงทุนประกอบอาชีพหรือเพื่อสวัสดิการของครอบครัวโดยยึดหลักคุณธรรม 5 ประการ คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (สำนักพัฒนาทุนและองค์การการเงินชุมชน, 2565) และสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชน ที่กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ ได้สรุปไว้ว่า ด้านการผลิตเป็นอีกกิจกรรมที่ผู้ประกอบการใดก็ตามจะต้องวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่าองค์กรของตนเองจะผลิตอะไรการผลิตจะอย่างไรโดยวิเคราะห์อุปสงค์อุปทานรวมทั้งพฤติกรรมของผู้บริโภคหรือผู้ใช้บริการว่ามีความต้องการอย่างไรที่สามารถพิจารณาวัตถุดิบทักษะและความชำนาญในการผลิตและสิ่งเหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่ความสำคัญตัวหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับต้นทุนในการผลิตซึ่งต้นทุนการผลิตไม่สูงทำให้สามารถปรับปรุงการทำงานที่มีคุณภาพที่ดีขึ้นมีมาตรฐานสามารถสร้างศักยภาพการแข่งขันได้ดีหากปัจจัยทางการผลิตขาดคุณภาพก็อาจทำให้ธุรกิจประสบความล้มเหลวหรือหน่วยงานดำเนินงานที่ไร้ประสิทธิภาพได้เช่นกันที่สำคัญมาก ๆ หากการผลิตนั้นเป็นการนำทรัพยากรที่เป็นของส่วนรวมเป็นของชุมชนที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมในการผลิตทำอะไรที่จะทำให้การใช้ทรัพยากรของชุมชนมีความยั่งยืนมากที่สุดให้อยู่คู่กับสังคมชุมชนนั้นๆตลอดไป (กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ, 2560)

6.2 รูปแบบการจัดการทุนชุมชนกับ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ลักษณะทุนชุมชนด้านเศรษฐกิจที่เป็นจุดเด่น และจุดด้อย มีดังนี้ คือ

1) ด้านจุดเด่น มีลักษณะที่สำคัญ คือ (1) สมาชิกมีความไว้วางใจและสามัคคีกัน (2) สมาชิกมีความร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม (3) มีการตั้งศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาชุมชน (4) มีการสร้างเครือข่ายในการดำเนินงานของกลุ่มภายในตำบล จากลักษณะเด่นดังกล่าวพิจารณาเห็นได้ว่าเป็นเพราะศักยภาพทุนชุมชนที่มีอยู่และถูกนำมาใช้ในการจัดการชุมชน ได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ และทุนทางวัฒนธรรม เป็นต้น สอดคล้องกับรายงานการวิจัยของสุมาลี สันติพลูดี และคณะ ที่รายงานว่า ทุนชุมชน คือ สิ่งดีที่มีอยู่ในชุมชนประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคลหรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ภายในประชาคม บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถกระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุนชุมชนมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม ทุนชุมชน เป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนชุมชนเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ตีร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆที่มีอยู่ ทุนชุมชนยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทุนชุมชนนำสู่ความเป็นกลุ่มก้อนให้แก่ชุมชนซึ่งความเป็นกลุ่มก้อนของสังคม เช่น การมีวัฒนธรรม การมีความ

ข้อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน พุทธทางสังคมมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยหากแต่เป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทย มีอยู่สังคมไทยมีคุณค่าที่เป็นทุนทางสังคมของตนเองมานานแล้วและมีอยู่อย่างมากมายเช่น ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อันมีรากฐานมาจากพุทธศาสนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน การอยู่อาศัย ซึ่งเป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง (Living Knowledge) เป็นองค์ความรู้ที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้งและแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออกและ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีลักษณะของระบบครอบครัวเครือญาติมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม มีความเชื่อว่า พุทธทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลัง เพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้ และสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้นำในด้านทุนมนุษย์ กลุ่มและองค์กรในชุมชนในด้านทุนทางสังคมเมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าลักษณะของผู้นำ (ทุนชุมชน) ย่อมส่งผลต่อการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรในชุมชน (กระบวนการ มีส่วนร่วม) เพื่อจัดการกับผลผลิตในชุมชนให้ชาวบ้านมีรายได้ที่ดีขึ้น (สมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ, 2550)

2) ด้านที่เป็นจุดด้อย ประกอบด้วย (1) กลุ่มกองทุนยังขาดกระบวนการเรียนรู้ชุมชน (2) ขาดแผนแม่บทชุมชนที่เข้มแข็ง (3) ขาดสภาผู้นำแผนแม่บทชุมชนและกรรมการบริหาร (4) กองทุนด้านเศรษฐกิจมีเงินทุนหมุนเวียนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิก จะเห็นได้ว่าจุดด้อยของกลุ่ม องค์กรชุมชนดังกล่าวยังขาดการจัดการที่ดีอย่างเป็นระบบและมีกระบวนการที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน ที่วิชิต นันทสุวรรณ กล่าวว่า ในส่วนของเศรษฐกิจชุมชนจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกที่จะนำพาชุมชนให้หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนให้ได้ คือ การฟื้นฟูระบบการจัดการของชุมชน พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาใหม่ด้วยความรู้และองค์ความรู้ที่สังคมไทยมีอยู่ คือ เศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และนโยบายวิสาหกิจชุมชน โดยหลักคิดทั้ง 3 ประการดังกล่าว มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ เน้นการพึ่งตัวเองระดับครอบครัว ความพอเพียงระดับชุมชนและการพึ่งพิงกัน ด้วยขบวนการชุมชนแนวใหม่ (วิชิต นันทสุวรรณ, 2547) ด้านการจัดการทุนชุมชนมีรูปแบบ ดังนี้ คือ (1) การวางฐานการทำงานในรูปองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเงินของชุมชนขับเคลื่อนโดยทรัพยากรมนุษย์ เช่น ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครจะทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งเป็นเป้าหมายของการดำเนินงาน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กองทุนสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น (2) การประเมินศักยภาพในการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารเงิน และการบริหารคน รวมถึงการประเมินความสม่ำเสมอของการพัฒนาองค์กรด้วย (3) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

6.3 รูปแบบการจัดการทุนชุมชนตามแนวคิดขบวนการชุมชนแนวใหม่ ประกอบด้วย

1) การพัฒนาบนฐานความรู้ ประกอบด้วย ฐานข้อมูลชุมชน, การเรียนรู้ชุมชน, ทำแผนแม่บทชุมชน 2)ระบบการจัดการทุนชุมชน ประกอบด้วย สภาผู้นำชุมชน, กลุ่ม องค์กร กองทุนชุมชน 3) การพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม ประกอบด้วย ฐานข้อมูลข่าวสาร, ฐานทางวัฒนธรรม, ผู้นำชุมชนและการจัดการสภาผู้นำชุมชน, ฐานความสัมพันธ์ทางสังคม จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่ที่ได้จากการค้นพบ เกิดจากการพัฒนาจุดด้อยที่ขาดระบบและกระบวนการจัดการที่ดี จนนำมาสู่

รูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่เป็นระบบและมีกระบวนการอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ 1) การเรียนรู้ชุมชน 2) การจัดเก็บข้อมูล 3) เวทีการเรียนรู้ชุมชน 4) แผนชุมชน (แนวทางปฏิบัติสำหรับครอบครัวชุมชน) และ 5. นำไปปฏิบัติ พัฒนาทักษะ และการประกอบการ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริวิทย์ สุประดิษฐ์ ที่ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการดำเนินงานโดยใช้ทุนชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน” ซึ่งพบว่า แนวทางการพัฒนาจำเป็นต้องเข้าใจถึงการบริหารจัดการ เข้าใจทุนชุมชนที่มีอยู่นำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน องค์ความรู้ชุมชน ด้านเครือข่าย และด้านเศรษฐกิจแบ่งปัน (ศิริวิทย์ สุประดิษฐ์, 2565)

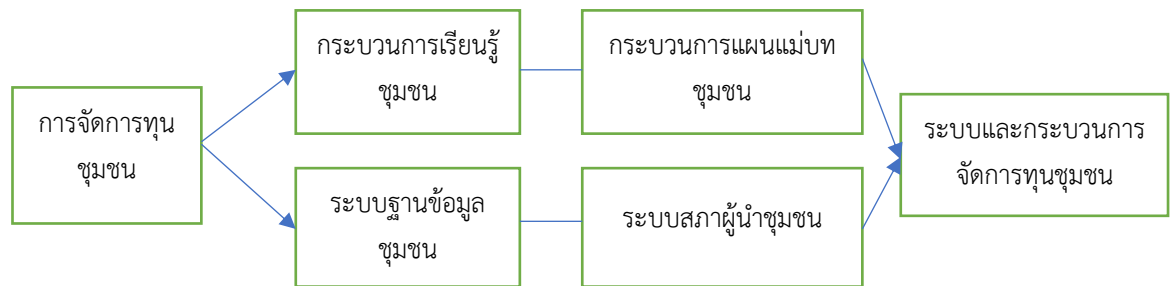
7. องค์ความรู้ใหม่

จากข้อค้นพบที่เป็นจุดอ่อนต้องมาพัฒนา คือ 1) กระบวนการเรียนรู้ชุมชน 2) ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน นำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการทุนชุมชน ดังนี้

1) กระบวนการเรียนรู้ มีขั้นตอน คือ (1) เรียนรู้ตนเองและครอบครัวด้วยการจัดทำฐานข้อมูลครัวเรือนละบัญชีรายจ่ายของทุกคนในครอบครัว 2) เรียนรู้ชุมชน โดยคณะทำงานที่เป็นผู้นำเป็นผู้รวบรวมข้อมูลทุกครัวเรือนและบัญชีรายจ่ายทุกครัวเรือนและปัญหาชุมชน (3) เรียนรู้โลกด้วยข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคม ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ ข้อมูลผลผลิต และข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น (4) นำข้อมูลสู่เวทีการเรียนรู้ชุมชนเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ (5) เสนอแนวปฏิบัติให้กับครอบครัวชุมชน อันมี แผนชีวิตและครอบครัว, แบบแผนของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชน เป็นยุทธศาสตร์ใหม่ในการพัฒนาชุมชน แผนชุมชนก็คือ ทิศทางของชุมชนที่จะพัฒนาต่อไปในด้าน การส่งเสริมอาชีพ การรวมกลุ่มอาชีพ รวมถึงการจัดการเรื่องการตลาด (6) เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ คือ เพื่อนำความรู้ไปปฏิบัติ (1) พัฒนาทักษะและเทคนิคการประกอบการ (2) การจัดการ

2) ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน มีแนวทางการพัฒนา คือ (1) จัดตั้งสภาผู้นำชุมชน เป็นหน่วยรับผิดชอบการปฏิบัติตามแผนชุมชนบนฐานทางวัฒนธรรม คือ เลือกผู้นำจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเคารพ นับถือ (2) จัดการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน คือให้ทุกคนรู้จักตัวเอง รู้ข่าวสารบ้านเมือง เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่คนอื่นมาตัดสินใจให้หรือตามเป้าหมายความต้องการของคนอื่น

สรุป องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย เรื่อง การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม คือ กระบวนการเรียนรู้ชุมชน และ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน โดยแต่ละเรื่องมีองค์ประกอบ คือ 1. กระบวนการเรียนรู้ชุมชน ได้แก่ 1) การเรียนรู้ชุมชน 2) การจัดเก็บข้อมูลชุมชน 3) เวทีการเรียนรู้ 4) สภาผู้นำชุมชน 2. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน มีองค์ประกอบคือ 1)สภาผู้นำชุมชน 2)การจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบเหล่านี้จะเป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เป็นองค์ความรู้ในการจัดการทุนชุมชนแนวใหม่เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ปรากฏตามโมเดลการจัดการทุนชุมชนที่มีระบบและกระบวนการดังนี้

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมการปกครอง สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่ม องค์กรกิจกรรมในทุนชุมชนให้สามารถดำเนิน กิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง และเน้นผลการปฏิบัติงานเพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและสร้างความพึงพอใจให้กับประชาชนในชุมชน

8.1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีกระบวนการดำเนินงานที่เป็นขั้นตอนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ภายในชุมชนได้ รวมทั้งจำเป็นต้องมีกระบวนการฝึกอบรมสมาชิกในชุมชนภายในกลุ่มองค์กรในชุมชนในมิติต่าง ๆ ที่เป็นการต่อยอดศักยภาพของชุมชนให้สูงขึ้นโดยมีแผนการปฏิบัติงานที่ต่อเนื่องและชัดเจนต่อไป

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 ควรให้ความสำคัญกับการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และด้านภูมิปัญญา ราษฎรชาวบ้านที่อยู่ภายในชุมชนด้วยการส่งเสริมและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีสภาผู้นำชุมชนเป็นกลไกในการจัดการชุมชน

8.2.2 ควรมีการทดลองนำรูปแบบการจัดการทุนชุมชนที่ค้นพบครั้งนี้ไปศึกษาวิจัยว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

8.3.1 ควรมีการวิจัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดรูปแบบของการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชน ด้วยทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ราษฎรชาวบ้าน ผู้รู้ทางด้านการถนอมอาหาร การแปรรูปอาหารต่าง ๆ และด้านสุขภาพของชุมชน

8.3.2 ควรส่งเสริมการวิจัยด้านงานศิลปหัตถกรรม งานจักสาน งานทอเสื่อกก เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

9. เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2551). กระบวนการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนของสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจ. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2565. จาก <http://www.fda.mopa.go.th>
กระทรวงพาณิชย์. กรมการค้าภายใน. (2559). คู่มือการดำเนินงาน โครงการตลาดชุมชนเพื่อธุรกิจท้องถิ่น “ตลาดต้องชม”. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงพาณิชย์.

- กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2530). **การพึ่งตนเอง: ศักยภาพในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาหลง กลิ่นจันทร์ และคณะ. (2560). **แนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชน กรณีพื้นที่ตรัง**. กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- คณินิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. (2545). **แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540: ปัญหา อุปสรรค และทางออก**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.
- ชมนาด แก้วนิมิต. (2542). **บทบาทผู้นำชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ณัฐพล ชันธไชย. (2537). **แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ และการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ดิเรก ฤกษ์ห่วย. (2527). **การพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ธเนศ ศรีวิชัยสัมพันธ์. (2552). **เอกสารการสอนวิชาการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน**. เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (2541). **วิเคราะห์ปัญหาสำคัญในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภาพร หะวานนท์, และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล. (2548). **การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ประกอบ กรณสูตร. (2542). **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สุทธการพิมพ์.
- ประเวศ วะสี. (2534). **การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2547). **ขบวนการชุมชนใหม่**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ศิริวิชญ์ สุประดิษฐ์. (2565). **รูปแบบการดำเนินงานโดยใช้ทุนชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2561). **แผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2561 – 2565**. มหาสารคาม : สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม.

10. คำขอบคุณ

การวิจัยเรื่อง การจัดการทุนชุมชนเพื่อยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์และความช่วยเหลือจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและส่วนราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและที่สืบทอดไม่ได้ก็คือท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงบทความวิจัยนี้ให้มีความสมบูรณ์และถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอถือโอกาสขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้